

Pálos György Ali

PÁRHUZAMOS MONTÁZS

Egy dokumentumfilmes - tanár dilemmái
a XXI. század első éveiben

A doktori disszertáció tézisei

Témavezető

Almási Tamás (DLA)
egyetemi tanár

SZFE. Budapest 2014.

Összefoglaló

„Documentary filmmaking combines the power and grace of fictional filmmaking with the boldness and authenticity of stories taken directly from life.”
Mark Freeman¹

Személyes indíttatás

A filmezéshez, s azon belül is a dokumentumfilmezéshez két szálon is kötődöm: egyrészt tanárként, több, mint húsz éve naponta szembesülök filmszakmai problémákkal, kérdésekkel, másrészt évtizedek óta magam is készítek játék- és dokumentumfilmeket, valamint televíziós műsorokat, s alkotóként a saját bőrömon érzem a műfajjal – a műfajokkal kapcsolatos teoretikus és praktikus felvetések súlyát.

Egyik legelső mozi élményem egy szovjet partizánfilm volt, amit a televízióban láttam. S hiába a történet pozitív végkicsengése, szüleim elmondása szerint a Koniec felirat után még fél óráig zokogtam, mire túl tudtam lépni ezen az érzelmi megrázkodtatáson. Későbbi pályámon magam is törekedtem arra, hogy munkáim, tanítási gyakorlataim ennyire élményszerűek legyenek, de ilyen erős hatást nem hiszem, hogy valaha is sikerült volna kiváltanom a nézőkből vagy a tanítványokból.

Az úgynevezett tanításba – örök, mai napig tartó vívódásom, lehet-e egyáltalán tanítani a filmkészítést, a *filmszínálást* – szinte véletlenszerűen keveredtem, s tettem mindezt már akkor, amikor még a jelenlegihez képest is jóval szerényebb filmes és élettapasztalatokkal bírtam. Ha mai fejjel végiggondolom, talán bele sem vágok. Mostanra azonban lényegesen fontosabb szerepet játszik az életemben a tanítás, identitásom, gondolkodásom, ismeretszerzésem megkerülhetetlen pillére: felsorolni is hosszadalmas lenne, mi mindent köszönhetek annak a szerencsének, hogy taníthatok a mai napig.

DLA dolgozat nyelvezetéről

Az alábbi DLA dolgozatom három különböző szöveg egymás mellé rendelésével születik meg. Alkotói és tanári példákon keresztül közelítek általam fontosnak gondolt szakmai kérdésekhez, melyek a dokumentumfilmezéshez, illetve annak

¹ Mark Freeman : *A guide to the study of documentary films*

<http://www-rohan.sdsu.edu/~mfreeman/images/DOCFILMS.pdf>

tanításához köthetők, a 2000 évek elejétől napjainkig, s ezeket a néhol naplószerű feljegyzéseket külsős *szakértők* teoretikus megfogalmazásaival támasztom alá, vagy kérdőjelezem meg. A szöveg, a film elbeszélésmódjához hasonlóan vágásokból építkezik, hol a tér-idő-cselekmény ugrást jelent, hogy sűrítést, hol asszociációs gondolati vágást jelent. Filmkészítői és tanári munkáimat párhuzamosan végeztem, összekapcsolódásuk a valóságban nem volt annyira szoros vagy tudatos, mint ahogyan ebből a dolgozatból kitűnhet. Ez az írás számomra jó lehetőséget teremt arra is, hogy megvizsgáljam, mennyi tudatosságot tudok felfedezni tetteimben, s milyen áttételeken keresztül szűrődtek bele a gondolataimba a kívülről érkező hatások.

Ebben a dolgozatban nem kívánok új definíciókat alkotni magáról a dokumentumfilm műfajról, nem hiszem, hogy a jeles és közismert gondolkodókhoz képest bármilyen új teoretikus elemmel tudnám gazdagítani a filmelméletet. Abban azonban mélyen hiszek, hogy a teoretikus felvetések ütköztetése a napi alkotói vagy tanítási gyakorlattal valóban új megközelítési módot eredményezhet. A filmkészítés és a tanítás eredményessége egyaránt *a terepen* dől el. Hogyan tudom tanárként vagy filmkészítőként értelmezni a helyzetet, megérteni és a magam javára fordítani, a cél érdekében kihasználni a helyzet kínálta lehetőségeket. Meglátni, illetve amennyire lehetséges, megérteni a szereplők motivációját, elkötelezettségét a téma vagy a filmezés iránt.

Reményeim szerint a dolgozat végére az olvasóban megfogalmazódik egy benyomás arról, milyen szakmai kérdések merülnek fel a dokumentumfilmezéssel összefüggésben a 2010-es évek közepén mind alkotói, mind tanári szemszögből, legyenek azok a műfajjal vagy akár a technikával kapcsolatosak. A filmkészítés és a tanári munka is igazán innovatív, kreatív megoldásokra sarkalló szakma, mely csak a legtehetségesebbek esetében válik igazi művészi tetté, műalkotássá. A szürke hétköznapiakban azonban mindkettő nagyon gyakorlatias, bizonyos értelemben földönjáró, röghöz kötött szellemi és fizikai tevékenység. Mindig egyedi megoldásokat keresünk alkotóként és tanárként az egyedi és meg nem ismételhető esetekre, ezeken a terepeken csak áttételeken keresztül kapunk segítséget a munkához természetesen nélkülözhetetlen teoretikus világból.

Summary

Documentary filmmaking combines the power and grace of fictional filmmaking with the boldness and authenticity of stories taken directly from life.

Mark Freeman²[1]

Personal motivation

I have been connected to filmmaking in two ways: first, as a teacher for the past twenty years, addressing film related issues and questions on a daily basis; and second, as a filmmaker, keen to further explore questions about documentaries, fiction films and television shows. The various projects that I had the chance to work on and the years of teaching, made me face the practical and theoretical issues of filmmaking that arose on the way.

My very first encounter with cinema was a Soviet movie about partisans during World War II, screened on television. Regardless of the rightful victory of 'the good side', according to my parents, thirty minutes after the ending credits I was still crying and it was only after that that I could cope with my heightened emotional response. During my career - both as a teacher and filmmaker - I have always aimed at provoking strong responses from audiences through my work, whether it be cinema audiences or a group of students. However, I doubt that I have ever achieved the previously described effect on that scale.

Due to several events - many of which were somewhat close to coincidence - I started teaching at a time when I possessed significantly less life experience of life and filmmaking than today. Throughout my career, I was never fully certain whether this profession can be taught. Had I known the challenges and issues on the way - its possible - that I would not have started teaching. Having said that teaching plays a fundamental role in my identity, in my thinking and in my education. It would be difficult to list all the positive effects that teaching has had on both my professional and personal life.

² Mark Freeman : *A guide to the study of documentary films*

The language of the doctorate essay

The doctorate essay is a parallel montage, based on three different kind of approaches. I choose to elaborate on issues concerning my personal experiences in filmmaking and the process of teaching the practical and theoretical side of this genre. My argument is supported by the quotations of theoretical experts in the field and by my personal experiences in the form of short anecdotes from the early 2000s to the present time. The text - similar to the editing process of a film – consists of associative 'cuts'. My career as a filmmaker and a teacher developed simultaneously and the connection between them were not as intentional or close as this essay might suggest. This essay is a great opportunity for me to evaluate the outcome of my rationale and/or instinctive decisions, and the extent to which I was affected by outside influences.

I do not intend to form new definitions about the documentary genre as I am not certain that I would be able to constitute new theoretical arguments that have not been voiced previously. On the other hand I strongly believe that the collision of theoretical arguments with the everyday practicalities of teaching documentary filmmaking can result in a new approach. The success of documentary filmmaking and teaching is decided in the field. The question I seek to answer is how can I – both as a filmmaker and teacher - make sense of a situation, understand it and make it work in favour of my plan while at the same time recognising , as much as possible, the motivation of the students and their dedication towards the theme or filmmaking.

I do hope that by reading my essay, the reader will have some impressions about the contemporary aspects of documentary filmmaking and teaching, whether they concern technique or genre. The teaching of filmmaking is an extremely innovative and creative profession that can only, under the hands of the most talented, become art or artwork. However, at the same time, it is a profession which requires rather practical, down-to-earth physical and mental activity. Filmmakers and teachers are often searching for how best to handle a given situation and within that process they can often rely for answers on the theoretical world.